

חלק ז

דרך ה' לרמח"ל

הקדמה

הרווח בידיעה מסודרת

יתרון ידיעת הדברים על מתכונת חלקיהם, כפי מחלקותם וסדרי יחסיהם (=ידיעת שלמות הדבר על ידי ידיעת חלקיו, היינו שיודע להבדיל בין החלקים במהותם ובתפקידם ובקשרים שביניהם), מידיעתם שלא בהבחנה, (הוא) כיתרון ראיית הגן המהודר בערוגותיו ומיופה במסילותיו ובשורות מטעיו, מראיית חורש הקנים והיער הצומח בערבוב. כי אמנם ציור (=המחשבה על) חלקים רבים אשר לא נודע קישרם (=הקשרים שביניהם) ומדרגתם האמיתית בבניין הכל המורכב מהם, אצל השכל המשתוקק לדעת¹, אינו אלא משא כבד בלא חמדה, שייגע בו ויעמול ונלאה ועייף ואין נחת.

כי הנה כל אחד מהם שיגיע ציורו אצלו, לא יניח מהעיר בו התשוקה לבוא עד תכליתו (=הראייה השלמה והמדויקת של מה שצייר), וזה לא יעלה בידו, כיון שנעדר ממנו תשלום עניינו. שהרי חלק גדול מהדבר, הוא יחסיו עם המתייחסים לו ומדרגתו במציאות, וזה נעלם ממנו. ונמצאת תשוקתו טורדתו מבלי שובעתה וחמדתו מכאיבתו ואין מנוחה. לא כן היודע דבר על אופניו, שבהיות נושאו מתגלה לעיניו בעליל כמות שהוא, הלך וישתעשע².

הערות - ילמד ענוים דרכו

1 אמנם תשוקה אינטלקטואלית שאינה באה על סיפוקה אינה מביאה בהכרח לתחושות אלו. אולם כאן מדבר הרמח"ל על תשוקה נפשית להגיע לשלמות העבודה, מתוך הבנה שאם אינו יודע מה חובתו בעולמו, לא ידע כיצד לצאת ידי חובתו זו בשלמות. אי ידיעה זו גורמת לו חוסר נחת, מפני שהוא עמל כל ימי חייו ואינו יודע אם הוא מדויק בעמלו. שהרי ללא ידיעה ברורה של סדרי העולם ודרכי ההשגחה הוא עלול לטעות בעבודת ה' (למשל שיחשוב שעיקר העבודה לסגף את הגוף ובפועל יפסיד בזה הרבה מצוות), להשקיע באמצעי ולא בתכלית כי אינו יודע מהי התכלית, וכן לקיים הדברים ללא חיות אלא כמצוות אנשים מלומדה, כי אינו מבין כלל את משמעות המעשים שעושה.

עבודת ה' מאהבה מעוררת את התשוקה לדעת והדעת מעוררת יותר את האהבה והרצון לעבוד. עיין רמב"ם הל' יסודי התורה תחילת פרק ב; הל' תשובה פרק י. ועיין בפרשת "שמע ישראל".

2 בעניין חובת הסדר כתב גם במאמר החוקר והמקובל: "מי שלומד בלי סדר - אי אפשר לקבל חכמה, כי הלימודים מתערבים בשכלו ואין נשאר עוד שום דבר על ישרו". וכן כתב בדרך תבונות: "מה שעוזר אל ההשכלה עוזר גדול ומיקל עליה את הטורה - הוא הסדר. וזה בין ללמוד ובין ללמד... אם לומד הוא - ישיג המושכלות שהוא מבקש אל נכון. ואם מלמד הוא - יבאר מה שדעתו לבאר ביאור מספיק ויקל על הלומד ממנו להשיג מה שילמדהו".

מסלול 1: יום ב, א אייר
מסלול 2: יום ג, א אייר
מסלול 3: יום ד, ל ניסן
מסלול 4: יום ה, כט ניסן

יש בנבראים מינים שונים שלכל אחד מהם טבע ותפקיד משלו

והנה כלל מה שיצטרך לאדם שיבחן בנושאו, הוא מדרגתו האמיתית שזכרנו. וזה כי הנה כשנבחין כלל הנמצאות המוחשים (=שמושגים בחוש, חומריים) והמושכלים (=שמושגים בשכל, רוחניים), שהם כלל כל מה שמצטייר ציורו בשכלנו, נמצא שאין כולם מין אחד (=בעצמותם ומהותם) ומדרגה אחת (=מצד תפקידם בכלל המציאות לעומת שאר הנמצאים הקיימים בהווה), אלא מינים שונים ומדרגות מתחלפות.

וכפי התחלף מינם כן יתחלפו משפטיהם וחוקיהם.

וזה ממה שיכריחנו להבחין ביניהם בהשכלתנו, למען נשיג אותם לאמיתם, כל אחד כפי חוקו.

פירוט ההבחנות בין העניינים

ואמנם ראשי המדרגות והמינים - אחד³ (=אחיד אצל כולם), והם מה שראוי שיבחן בנושא להכיר מאיזה מהם הוא, והם: הכל והחלק (מצד הכרת המבנה), הכלל והפרט, הסיבה והמסובב (מצד ההשפעות ההדדיות), הנושא והמתחבר (מצד המגמה).

וזה מה שנדרוש ראשונה בנושא לדעת אם הוא "כל" ואם הוא "חלק" (=למשל: הגוף או הנשמה הם רק חלק מה"אדם" השלם. ידיעה חלקית במחשבה שהיא הכל, למשל שהאדם הוא גוף בלבד או נשמה בלבד, גוררת עיוותים גדולים. וכן הנהגת המשפט אינה כל הנהגת ה' בעולם אלא רק פרט מהנהגה גדולה יותר. וכן בתוך הנהגת המשפט עצמה - הדין הוא רק פרט בתוך כלל ההנהגה), אם הוא כלל או פרט (פרט הוא דבר יחודי במציאות, ואילו כלל הוא דבר המופיע בהרבה פרטים. למשל נבואת משה היא פרט לעומת הנבואה שהיא כוח כללי בכל איש ישראל. וכן המדרגה של כל אדם בעולם הבא נובעת מהמבט אל הפרט, ואילו מצבו בעולם הזה נובע מהמבט על מצב הכלל), אם הוא סיבה או מסובב (השפעות: כמו שמבאר בפרק ה' שהעולם הגשמי מתנועע על פי הרוחני, ומצד שני בחירת האדם משפיעה למעלה. וכן בין ישראל ואומות העולם יש דברים שאלו משפיעים על אלו),

אם הוא נושא או מתחבר (בעניין המגמה והתכלית יש אמצעי ומטרה. כמו שמבאר בסוף פרק ב' שהאדם הוא מרכז הבריאה וכל שאר הנבראים אמצעי בשבילו. וכן הרע שהוא אינו תכלית המציאות אלא רק אמצעי).

הערות - ילמד ענוים דרכו

3 יש גורסים שמונה. ולגרסה זו הכוונה לפירוט שמביא מיד אחר כך - ארבע הבחנות שכל אחת מתפרטת לשתיים.

מסלול 1: יום ב, א אייר	מסלול 3: יום ד, ל ניסן
מסלול 2: יום ג, א אייר	מסלול 4: יום ה, כט ניסן

והנה כפי מדרגתו כן יבחן בו הבחנות, אשר כפי טבעו מצטרכות להשלמת השכלתו וציור עניינו:

אם חלק הוא - יבקש לדעת הכל שהוא חלק ממנו.

אם הוא פרט - יחקור על כללו,

אם סיבה - יחקור על מסובבו, אם מסובב - (יחקור) את סיבתו,

אם מתחבר - יבקש על נושאו. ויחקור כמו כן לדעת איזה מין ממיני המתחברים הוא: אם קודם (=אמצעי לתכלית), אם נמשך (=תוצאה מהתכלית) ואם מתלווה (=תוצר משני הבא עם התכלית); אם עצמי ואם מקרי; אם בכוח ואם בפועל. כולן הבחנות, (ש) לא יושלם ציור עניין זולתם.

ועל הכל יתבונן על טבע העניין, לדעת אם הוא מוחלט או מוגבל. ואם מוגבל הוא - יחקור על גבוליו.

כי אולם כל עניין אמיתי ישוב (=יהפוך ל) כוזב, אם ייוחס לנושא בלתי הגון לו, או אם ילקח שלא בגבולו.

לימוד הכללים בדיוק

ואמנם צריך שתתבונן, שהנה מספר הפרטים עצום מאוד מהכיל אותם שכל האדם, ואי אפשר לו לדעת כולם⁴. ואולם מה שראוי לו שישתדל עליו, הוא ידיעת כללים. כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה, וכשישיג כלל אחד - נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים⁵. ואע"פ שלא הבחין במ עדיין ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא, כי הנה כשיבוא אחד מהם לידו - לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו העניין הכללי, אשר אי אפשר להם היות בלתו.

וכן אמרו ז"ל (ספרי האיזינו לב,ב): "לעולם יהיו דברי תורה בידיך כללים ולא פרטים"⁶.

אך מה שיצטרך בידיעת הכללים, הוא הדעת אותם בכל גבוליהם ובחינותיהם וכמש"ל.

הערות - ילמד ענוים דרכו

4 כן כתב בדעת תבונות סי' פכ-פד: "על כל פנים צריך שיהיו הפרטים נכנסים ובאים תחת הכללים, והכללים לא יהיו כל כך, אבל פרטיהם הם שיהיו רבים... אמרה הנשמה - זה פשוט ודאי, אין פרטים שאין עליהם כללים, ומה שהפרטים מייגעים הדעת לקבצם, הכללים נוחים הם אליו לקבל אותם. על כן, אחר כללים צריך לרדוף, ולא אחר פרטים. אמר השכל - וכן אמרו חז"ל: 'לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים'".

5 בספר דרך תבונות מוסיף שלא רק שלימוד כל הפרטים מייגע, אלא הם גם קשים להבנה: הכללים בדרך כלל קלים יותר להבנה והם ידועים יותר מהפרטים, שהם פנימיים ונעלמים יותר. טעם שלישי: הפרטים הרבה פעמים סותרים זה את זה, ואילו ידיעת השורש פותרת את הסתירות שבפרטים. וכן כתב הרמח"ל באיגרת נ: "אני לא רשמתי הקושיות והתירוצים. אלא הנחתי ההקדמות - אשר תפולנה על ידיהן הקושיות ממילא".

6 עיין אורות התורה ג,ג.

מסלול 1: יום ב, א אייר	מסלול 3: יום ד, ל ניסן
מסלול 2: יום ג, א אייר	מסלול 4: יום ה, כט ניסן

ואפילו דברים שנראים בתחילה נעדרי התולדה (= שאין מהם השלכות), צריך שתשמור אותם ותשית להם לבך ולא תהיה בז להם, כי אין לך דבר קטון או גדול בכלל, שאין לו מקום תולדה בפרטים⁷. ומה שלא יוסיף ולא יגרע בקצת הפרטים, הנה יוליד תולדה רבה בזולתם. ובהיות הכלל כלל לכולם, צריך שיהיה בו מה שיספיק לכולם.

על כן צריך שתדקדק בזה מאוד, ותתבונן על עניינם ועל יחסיהם וקשריהם בדקדוק גדול, ותבחין יפה יפה המשכם והשתלשלותם - איך נמשכים עניין מעניין, מן הראש ועד הסוף⁸, ואז תצליח ואז תשכיל.

מטרת הספר ואופן כתיבתו וההשלכות מכך על אופן לימודו

והנה על פי הדברים האלה, חיברתי לך קורא נעים חיבור קטן זה, וכוונתי בו להציע לפניך כללי האמונה והעבודה על בוריים, באופן שתוכל לעמוד עליהם אל נכון, ויצטיירו בשכלך ציור מספיק, מוצל מן הערוב והמבוכה. ותראה שורשיהם וענפיהם במדרגותם בכירור האפשרי שיתיישבו על לבך, ותקנה אותם בשכלך במובחר שבפנים.

ומשם והלאה - יקל לך למצא דעת אלוהים בכל חלקי התורה ופירושיה ולעמוד על כל סתריה⁹, כברכת ה' אלוהיך אשר יתן לך.

והנה נשתדלתי לסדר הדברים בסידור שנראה לי יותר נאות, ובמילות שחשבתים היותר הגונות, לתת לך ציור שלם מהדברים האלה אשר גמרתי (= החלטתי) להשכילך. על כן גם אתה עתה צריך אתה לדקדק על כל זה, ולשמור את כל זה שמירה מעולה, עד תמצא מקום שיועיל לך, ולא תוותר על שום דקדוק, פן יתעלם ממך עניין הכרחי.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 7 "אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום" (אבות ד, ג).
- 8 כך גם בנה הרמח"ל את הספר, שכל דבר נמשך עניינו מהעניין הקודם לו. וכן כתב בספר דרך תבונות: "הסידור - הוא סידור העניינים: מה שראוי להיות בתחילתם ומה שראוי להיות אחר כך. והנה הסידור הנאות הוא: התהלך תמיד מן העניינים הקודמים אל המאוחרים, מהיותר ידועים אל הנעלמים יותר". והכל אחד, כי הכללים הם תמיד הקודמים והם גם הידועים יותר, מהפרטים שהם באים אחר כך והם גם נעלמים יותר. וכן כתב בדעת תבונות סי' ל': "כי זה דרך החכמה - לקנות ידיעות זו אחר זו, עד שבסוף הכל יצא לאור עניין אחד שלם, שהוצרכו בעבורו כל ההקדמות". וזה לשונו בגנוזי הרמח"ל: "המשיג הענפים ולא השורש - אפילו הענפים נקרא שאינם בידו".
- 9 אחרי שהגן מסודר לאדם באופן כללי, כל פרט שיפגוש אחר כך בעת לימודו - ידע להיכן לשייך אותו.

אבל זה אשר תעשה, תדקדק על כל המילות ותשתדל לעמוד על תוכן (=משמעות) העניינים ולעצור (=לשמור) כל אמיתתם בשכלך¹⁰, ומצאת לך מנוח¹¹ אשר ייטב לך. והנה קראתי שם הספר "דרך ה'"¹². כי הנה הוא כלל מדרכיו יתברך שמו, שגילה לנו על ידי נביאיו והודיענו בתורתו, ובהם מנהלנו ומנהל כל בריותיו. וחילקתי אותו לארבעה חלקים:

האחד - מדבר בו על כלל יסודות המציאות ופרטותיו;

הב' - בהשגחתו יתברך שמו;

הג' - בנבואה;

והד' - בעבודה¹³.

ואתה אחי, כל מבקש ה'¹⁴, בדרך הזה לך, וה' יהיה עמך¹⁵ ונתן לך עינים לראות ואוזניים לשמוע נפלאות מתורתו אכי"ר.

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע דווקא באמונה לא נוצרה כתיבה מסודרת כמו שעשה הרמח"ל?
- ✦ מה היתרונות שבלמוד "כללים" מה הסיכון?
- ✦ כיצד הספר עונה למטרה שיהיה לא רק "כללי אמונה" אלא גם "כללי עבודה" אף שהוא עוסק בעיקר באמונה?

מסלול 4 - הלימוד בשישי-שבת ברמב"ן על הפרשה

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 10 יש עניין לזכור את כל מה שלומד כך שלבסוף הדברים יתחברו לו לכלל פאזל שלם.
- 11 בניגוד למה שכתב לעיל שמי שאינו יודע חווה "משא כבד בלא חמדה, שייגע בו ויעמול ונלאה ועייף ואין נחת".
- 12 ידעת דרכי ה' היא מה שביקש משה רבנו: "הודיעני נא את דרכיך", ואין זה לידיעה בלבד, אלא "למען אמצא חן בעיניך" - שיוכל ללכת בדרכיו ולהגיע לשלמות העבודה, כנ"ל. והיא מצוות "והלכת בדרכיו". ועיין במו"נ חלק ג בסוף פרק נד.
- 13 מבנה הספר מלמד על שיטתו האמונית של הרמח"ל, שתכלית לימוד יסודות הדת היא העבודה. כלומר שהאדם ידע כיצד לעבוד את בוראו. וכמו שפתח במסילת ישרים: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו..." כי מי שאינו יודע מהי תכלית הבריאה ומה עניין המצוות וכיו"ב, אינו יכול להגיע לשלמות העבודה.
- 14 לכן דיונים אמוניים שאין תכלית הדיון ההשלכה המעשית אלא רק "לדעת" - אין עניין לעסוק בהם. מי שמשתוקק, כנ"ל בתחילת ההקדמה.
- 15 כיוון שמושגי האמונה אינם מושגים חרשיים, קשה להעביר את המושגים מאדם לאדם אחר באופן שגם הוא יבין אותם כראשון. ועל כן זקוק הלומד לימוד זה לסע"ד באופן מיוחד, שתתעורר נשמתו וידע לראות ולשמוע את הדברים על אמיתתם.

מסלול 1: יום ב, א אייר	מסלול 3: יום ד, ל ניסן
מסלול 2: יום ג, א אייר	מסלול 4: יום ה, כט ניסן